

Dass

NOT

+

42 40

PROLYSIO ADITIALIS
DE
INTERPRETE SCRIPTVRAE
SACRAE
GRAMMATICO

SIMVL
RATIO LECTIONVM
THEOLOGICARVM
SVB AVSPICIUM
PROFESSIONIS S. THEOLOGIAE
ORDINARIAE
IN ACADEMIA IVLIA CAROLINA
HABENDARVM
REDDITVR
A
IOH. BENEDICTO CARPZOV
S. THEOL. D. ET EIVSDEM PROF. PVBL
ORDINARIO

HELMSTADII
EXCVDEBAT P. D. SCHNORR

PROFESSIO ADIUTURAE
INTERPRETE SCRIPTURAE
SACRAE
GRAMMATICAE
RATIO-LECTIONVM
THEOLOGICARVM
PROFESSORIS & THEOLOGICI
ORDINARIAE
IN ACADEMIA IMPERIALI CAESARIA
VINDOBONENSIS
LON BENEDETICTO CARPZO
ORDINARIO
HENRICH
VINDOBONENSIS

COMMENTATIO
DE
INTERPRETE SCRIPTURAE
SACRAE
GRAMMATICO

CONSPECTVS

Iudicii et eruditionis olim coniunctio, hodie a multis separatur. Abusus distinctionis inter res et verba. Quaestio, quae probari instituitur. §. I.

Notio grammatici generatim. §. II. Grammatici sacri, et interpretis scripturae sacrae grammatici, notio. §. III.

Argumentum I. necessitatem grammaticae probans, in interpretatione librorum sacrorum. Quia ab vnica litera magni montes pendunt. Speciatim ratione consonantium, vocalium, et orthographiae. §. IIII.

Item, ratione etymologiae. §. v. Ratione formationis et flexionis vocabulorum, dialictorum, nouitatis Syntaxeos, particularum, ellipsisum, cct. §. VI.

Argumentum II. Quia grammaticae beneficio sensus literalis et logicus eruitur. §. VII.

Argumentum III. Quia nodi scripturae difficiles, et dubia vexaria, ope grammaticae enodantur. §. VIII.

Item, quia *diuinitus* locorum sacri codicis tollitur. §. VIII.

Argumentum IIII. Quia grammatica impedit, ne dogmata per-

III

*peruersa ac nouae haereses in
theologia exoriantur. §. x.*
Argumentum V. *Quia absque
grammatica, Allegoriae et My-
sticus sensus indagatur, ubi nul-
lus est. §. xi.*

Argumentum VI. *Quia subli-
mitas et emphases rerum per
grammaticam melius perspici-
untur. §. xii.*
Obiectioni cuidam obuiam itur.
§. xiii.

§. I

NTIQVISSIMI theologorum non sepa-
rabant iudicium ab eruditione, neque
seorsim scientias excolebant. Sed, vt
multis e militibus fit vnus exercitus, ita
ex omnibus disciplinis coniunctim, v-
nam eruditionem, et vnam fieri scientiam theologiam,
existimabant. Eam connexionem qui nostra aetate inter-
ruperunt, dum sermonibus dialecticis, et artificiosis ra-
tiuncularum interpretationibus, formosam theologiae fa-
ciem deprauarunt, ii iam hodie chaos artium pro artibus
inuexerunt, progeniem autem excludunt quotidie vitio-
siorum, et, si vltius incedent ita, reuelata tandem lite-
rarum sacrarum placita in meram theologiam naturalem
transformabunt. Nam ad scripturae sacrae interpretatio-
nem accedunt tales, qui neque literis imbuti sunt, neque
artibus necessariis, quibus arduo muneri ferendo pares
essent. Explicant diuina placita sine Hebraica et Graeca
lingua, sine historia ecclesiae et antiquitatibus, sine gram-
maticis et criticis adminiculis. Sufficere arbitrantur, mo-
do glandibus, argilla philosophica fufis, phalngas ho-
stium inuadant, et eos acumine ac syllogismis aggredian-
tur, non doctrina et soliditate comminuant; neque cogi-
tant, vt Epicuri atomum ad intermundia sexcenta, ita phi-
losofias ad eruditionem theologiam conferre.

GRA-

V
GRAVIS iam erat ea calamitas, quam, literarum inter-
orum negligentia, Christianorum ciuitati inferebant, nisi
etiam, more illorum qui artem nesciunt, studia recta, et
eorum cultores arroderent ac deriderent. Siue enim in-
telligentia destituti, siue affecti doloris morsu ex ignora-
tis doctrinae adiumentis, ve grandem enixi sunt, non ad-
stante Lucina, *rerum* (vt dicunt,) atque *vocum* distincti-
onem, qua grammaticos et literatos (haec contemta sunt
nomina tantis animabus,) ad *vocabula* ac *voces*, in prole-
tariis et capite censis praecipitarunt ac detruserunt: phi-
losophos autem (ita se ipsos modeste vocant, ne quis er-
ret,) ad primam classicorum centuriam, nimirum ad *res*,
euocarunt. Hunc igitur partum modo ipsi vnice foue-
rent, et soli delectarentur inscientiae suae excusatione,
nemo mehercule inuideret. Iam quia alios ita instituunt,
ac docent philosophiam omnia posse in explicanda scri-
ptura sacra, et eo efficiunt, vt pauciores quotidie appe-
tant doctrinam solidiorem, cauendum est administris san-
ctiorum literarum, ne diuinae sapientiae id fraudi cedat.

QVVM igitur, ante aliquot tempus, eum mihi hono-
rem gratiose habuerit CAROLVS, PRINCEPS MAXI-
MVS, PATER PATRIAE OPTIMVS, vt mihi sanctae
theologiae, in hac Iulia Carolina ordinarie docendae, pot-
estatem decreuerit; ego autem me dulci necessitate ob-
strictum cernerem, beneficium illud publica animi grati
professione colendi, et oratione adiuali, a) sublata iam
mora, praedicandi: apud animum, vt fas est, constitui,
huic diuinae, quam docere sum iussus, disciplinae for-
mam, in rebus pariter vt in verbis, tueri, et contra Peri-
cleas eorum minas, qui philosophice se inslant, defende-
re. Eum, quoad vixero, seruabo morem, nec illis, qui
theologiae se dedunt meo ductu, auctor esse suasorque
definam, ne humaniores inprimis, atque eas contemnunt

A 3

li-

a) De vitanda ab Interpretis sacro dictionum proprietatis vocant.
ἰδιωματικῶν. Nonnulli praeciu-

VI
litteras, quae et sanctissimae religioni immensum profunt,
et quarum ope superstitionis Romanae iugum, LUTHE-
RI olim conatibus, excussum fuit. Quoniam autem prae-
cipua theologorum sollicitudo eo dirigitur, vt sacram
scripturam recte intelligant, et eam ex intentione Spiritus
Sancti aliis interpretentur: sub auspiciis statim theo-
logici muneris demonstrabo, hanc, difficilem quidem, oc-
cupationem, neque vtilius esse neque rectius successuram,
quam si grammaticam vocabulorum, quibus vtitur scri-
ptura sacra in doctrina caelesti, enarrationem restituamus,
quod, amissa illa, lux purioris doctrinae exstingui-
tur, et nostra salus, tamquam naui permittitur solis ven-
tis, non curata pyxide nautica. Paucissimis igitur hanc
quaestionem, aliis quidem olim non intactam, his nostris
tamen temporibus necessario repetendam, ventilabo:
QVOD ILLE DEMVM ET ERVDITVS RECTVSQVE
SCRIPTVRAE SACRAE INTERPRES HABEATVR, QVI
EST BONVS GRAMMATICVS. Ea quaestione confecta,
sua sponte reliquetur, illos inepte instituere, qui philo-
sophiam vnice instrumento habent, quo negotium exe-
geticum absolui possit.

§. II

MAGNAM sane antiquitatis imperitiam profitentur,
et eruditus hominibus ludibrium cum risu debent, qui ex-
istimant, grammaticorum nomen contemptum esse, nec
in numero habendum, eosque, qui in verbis ac vocibus
occupantur, ad vltima literatorum subsellia amandandos.
Est enim tale hominum genus, qui, dum paucis et con-
strictis carminibus, febrilibusque distinctionum formulis,
sapientiae suae campum circumscripserunt, et dupondio
satires cruda in ecclesiam iactant pro eruditione, et, tamquam
circulatores panchrestum solent, sic philosophiam sine dis-
crimine, in magna et parua, diuina et humana, ingerunt.
Hi si acumine suo sophico perpenderent, illorum ipsi phi-
losophiae aduersari tam austerum theoremata, quia vngues
vel

vel digitum habent pro toto corpore, et, partem quidem necessariam eruditionis, pro tota tamen eruditione obtundunt: tum definerent, arbitror, calumniari, atque eos reprehendere, qui omnium scientiarum, etiam philosophicarum, orbem ingenio complectuntur, *b)* nimirum eos, quos peritissimi veterum *grammaticos* nuncupabant. Hac notione dictus est pater eruditionis, ARISTOTELES, *c)* grammaticam instituisse; cuius artis officia, quatuor partibus, lectione, et enarratione, iudicio, emendatione, continebantur: *d)* in quibus vltimis ars critica constituebatur, qua, SEXTO auctore, *e)* praecipuum grammaticae momentum inest. Haec multiplex variaque doctrina in caussa ponebatur, quod *grammatici perfecti*, (eorum appellationem SVETONIUS *f)* explicauit,) praecleara honorum elogia, vt *criticorum*, *polybistorum*, et *philologorum* acciperent. Quamuis nomina ista, vitio creati censors pro iis habent, quibus vti vix liceat in tanto lumine veritatum philosophicarum. Nam, eruere vocabulorum potestatem, et metaphoras ac loquutiones a se inuicem

b) IOH. TZETZES, *Hist. sect.* 398, grammaticam vocat ἑρμηνεύων πωιδίαν, id est, omnium scientiarum orbem et complexum. Conf. DAN. HEINSII *Prolegom. in Aristarch.* p. 649.

c) VIDE IONEM CHRYSOSTOMVM, in *Dissert.* 53, quam de HOMERO inscripsit, p. 138. Καὶ αὐτὸς αὐτ, ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, ἐφ' ἧ φωνῇ τὴν ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΝ ἀρχὴν λαβῆν.

d) Ita VARRO apud DIOMEDEM, *lib.* 2, constituit grammaticae partes. alii quidem non consentientibus. Diuersas habes sententias apud SEX-

TVM EMPIRICVM, aduersus *Grammaticos lib.* 1, *cap.* 4, p. 236, qui eos sequitur, qui tres illius partes faciunt, τεχνικὴν, ἰστορικὴν, et ἔθνητικὴν.

e) SEXTVS EMPIRICVS, *loc. cit.* Alii *criticen* a *grammatica* distinguunt, vt SENECA, in *Epist.* 108, et HORATIUS, *Epist.* 2, l. 51. Vid. GERH. IOH. VOSSIVS, de *Philolog.* *cap.* 7, §. 9 p. 45 et in *lib.* 1, de *arte Gramm.* c. 6. l. 9.

f) SVETONIUS, de *Illustribus Grammaticis*, *cap.* 4. et 10. Adde IOH. WOWERIVM, de *Polymath.* c. 15, 16. p. 173. f.

cem distinguere, sermonis indolem vsuque nosse, proprietatem et possessionem verborum, committere inter sese auctores varios, et de illorum integritate aut erroribus sententiam ferre; illud omne, cum genus laborum leue, tum non satis dignum doctissimorum hominum personis, (eos in *rebus* clamitant occupari,) iudicant. Quasi vero inclusum annuli angustiis horologium, non magis placere posset, quam obelisci aut pyramidis altitudo! Et, quasi inter miracula antiquitatis, non Rhodius magis colossus, quam Myrmecidae quadrigulae praedicarentur! Isti autem, minime populares, *g)* rerum disceptatores, qui solas *res* sibi vindicant, proclamant *res*, et defendunt *res*, quasi yero aliud agerent, quam ut quotidie novas *voces* et *vocabula*, noua *verba* et *distinctiones* tenues, excogitent! Ea omnia si quis in lexicon philosophicum, (quod iam factum est a nonnullis,) coniceret, ille videret, has mirificas profundissimasque *res*, in quibus inuenisse sibi existimant non quod pueri in faba, meras tamen in *voces*, et vocabulorum explicationes euanescere. Nonne QVINCTILIANVS, *h)* quem literarum omnium peritissimum fuisse nemo ignorat, inter subsidia saltem ponit, quae ad grammaticorum perfectionem ducunt, philosophiam; recteque monet, eam integram partem, quae rationalis nominaretur, in *vocibus* consistere; nec dubitandum esse, si quis proprietatem omnium verborum nosse, ambigua aperire, et discernere perplexa, velit, quin eam penitus intelligere debeat? ARTISTOCLES *i)* etiam, Lampfacenus philosophus, nonne libros conscripsit quatuor, in quibus philosophiam, euecit, partem esse literarum humaniorum, et ipsius adeo grammaticae? Itaque magnum complectitur ambitum
gram-

g) A Graecis *φιλῶντες* nominantur. Graeci enim et Romani *popularitatem* in eruditione commendabant.

h) QVINCTILIAN. *Instit. Orat. lib. 12, cap. 9.* Ad quem FABII

locum exstat praeclara dissertatio IOH. AVGVSTI ERNESTI, Viri Cel. Lipsiae habitato anno 1732.

i) Vid. SVIDAS voc. *Ἀριστοκλῆς*, Tom. I, p. 326.

grammaticorum dignitas. k) Illi, tamquam VITRUVI-
vs l) architectos nullius artis vult rudes esse, ita, (vt hac
vtar,) in scientia naturali, non PLINIO quidem, aut
NEWTONO, in morali autem, non SOCRATI, SENE-
CAE, aut GROTTIO superiores sint, sed vltra historicam
tamen cognitionem harum philosophiae partium instru-
cti; rationalis autem philosophiae ita omnino periti sint
grammatici, vt qui eam et diutissime et accuratissime di-
dicerint. Praeterea, prope historiarum cognitionem, et
antiquitatis, geographiae, chronologiae, rhetoricaeque,
diffusam quotidie, in omnis generis auctores veteres lec-
tionem iungant, qua structuram orationis et stili diuer-
sitate cognoscere, ac suam artem in diuinis pariter hu-
manisque scientiis exercere possint.

§. III

FRAEMITTENDA haec erant, vt vultus grammaticorum
melior pateat, et omnes agnoscant, illorum rugis suas
Charites non deesse. Iam propius ad institutum nostrum
deueniamus. Interpres autem scripturae sacrae, quemad-
modum docere debet, quae sententia subiecta sit verbis
Spiritus Sancti, et quae sint iis ideae atque cogitationes
iungendae; ita, omnium primo, vocabulorum et sermo-
nis, quo sanctissimus liber est conscriptus, peritus sit, e-
undemque ita cognitissimum habeat, vt originem vocum,
diuersamque earum, quae vsus induxit vario tempore, si-
gnificationem teneat, quarum ope in scriptoribus sacris,
vno saepius tenore repetitis, loca similia inter se compa-
rare,

B

rare,

k) Quid? quod ARISTOTELIS
interpres, qui theologiam quo-
que professus est, ab vniuersae
eruditionis contemplatione et
complexu, *grammaticus* dictus
est, et eum titulum ipsis theo-
logicis operibus praescripsit?
Et, sequiori aetate, illustris
Danicarum rerum scriptor Sa-

xo, SAXONEM *grammaticum*
se dici voluit. Quod non ma-
gis est admirandum, quam
quod IULIUS CAESAR SCA-
LIGER ex intima philosophia
de grammatica et linguae lati-
nae causis disputauit.

l) M. VITRUVIUS POLLIO,
de Architect. lib. 1, cap. 1. p. 2.

X
rare, et ex ipsis inde auctoribus interpretationem arces-
sere possit. Deinde, cognita singulorum verborum pote-
state, videat de nexu eorum, integrarumque enunciatio-
num sententia. Qua quidem in re, ex grammatica inpri-
mis arte, praesidia conquirenda sunt. Nam, nisi structura
totius orationis, et verborum compositio, linguis san-
ctissimis propria, intelligatur, atque ex grammatica insti-
tutione afferatur, non potest etiam enunciationum vis in-
telligi, praesertim, si non eam formam, quae logica no-
minatur, obtineant. Itaque hunc insignem grammaticae
vsum in scripturae sacrae interpretatione, sicut alii, eximii-
que confessionis nostrae theologi agnouerunt, ita MARTI-
NVS inprimis CHEMNITIVS, *m*) illud decus ac lumen
nostratum, pronunciauit, ecclesiam *tantum grammati-
cam* esse oportere, vt nimirum impediretur, ne finge-
rentur res nouae, aut noua dogmata procuderentur. E-
am ob causam, iussit, operam adhibendam esse, vt ea,
quae a Spiritu Sancto tradita sunt, addiscerentur e recta
significatione vocabulorum, quibus scriptura sacra, in
exponenda veritate caelesti, vtitur. Id autem longe veris-
simum esse, merito fatentur, qui aequo rem tantam ani-
mo expendunt. Tantum enim cognoscimus in rebus di-
uinis, quantum ex vocum atque loquutionum, quibus
Spiritus Sanctus mysteria Dei proposuit, significatu et idi-
otismis eruimus. id quod sine philologiae, sacraeque
grammatices opera, fieri non potest. Quid est igitur,
quaeris, quod grammaticus sacer profiteatur? Perpluri-
mum sane, et momenti id quidem inprimis maximi! Mo-
do caueas, ne in limitibus grammatici constituendis ac
veluti regundis, subiniquis reperire. Grammaticus sacer
elementa non didicit literarum, vt sola sciat doceatue,
quum probe teneat, nullam in singulis literis animarum
incolumitatem deprehendi, eruditionem autem non ma-
gis, quam allegorias ORIGENIS, aut TERTULLIANI
praescriptiones. At cogites etiam, eum non statim lin-
guam

m) MART. CHEMNITIVS *Loc. Theol. P. 2, p. 217.*

quam addidisse, qui principia didicerit, nec, qui tenuerit linguam, eum esse illius finem iam assequutum. Potius cogites, usum grammaticae sacrae in eo consistere, ut magistra sit linguarum originalium, et index significationis vocum, constructionum, idiotismorum, prouerbiorumque, quibus linguae sacrae ab aliis distinguuntur; ut versionum sit translationumque biblicarum iudex; barbarismi vindex et soloecismi, scripturae sacrae stilo sine merito adpersi. Consideres magnam sacrae grammaticae utilitatem, in colligenda lectionis veritate, in varietate scripturae obseruanda, in auctoribus librorum dignoscendis, in asserenda orationis sinceritate, eaque a glossematibus liberanda. Reputes alia disciplinarum adminicula, quae cum grammatica arte connexa sunt, ut quae dicendi varium characterem, propriam figuratamque loquutionem, diiudicant; quae tropos et metaphoras, pathologiam, partitiones, quibus vsi sunt sacri auctores, euoluunt; quae in regulis, ad ambiguitatem tollendam, ex vocibus phrasibusque ortam, occupantur; tandem etiam, quae in perspicenda sermonis cohaerentia, et integra cogitationum serie versantur, cui detegendae et ordinandae analysis grammatica, rhetorica, logica, auxilium pollicetur. Perpendas denique, ut plurimae voces, Hebraicae atque Graecae, sine historia et ritibus Hebraeorum, Assyriorum, Persarum, Arabum, Graecorum et Romanorum, intelligi non possunt! ut illae non comprehenduntur sine noticia de statu ecclesiarum, ciuitatum, et haeresium tempore Apostolico; sine chronologia et epocharum cognitione; sine Palaestinae, Graeciae, Asiae minoris, Italiae, et vicinarum regionum descriptione; sine patriarcharum, regum, Christi, Herodum, genealogiis; sine versione Septuaginta Alexandrinorum; sine Rabbini-
cis, et profanis scriptoribus, inprimis his, qui aut eo tempore, quo nonnulli scripturae libri exarati sunt, aut non ita multo post, vixerunt, PHILONE nimirum, et FLAVIO IOSEPHO. Haec igitur, atque alia officia susti-

nenda sunt sacro grammatico, si honorem egregii nominis explere velit.

§. IIII

COPIOSIS haec omnia testimoniis probari possent, si angusti, quos nobis limites praefiximus, id permitterent. Itaque pauca tantum argumenta ex ampliori farragine depromamus, iisque enuncemus, doctum scripturae sacrae interpretem esse grammaticum oportere. Primum omnium, nemo in dubium vocabit, LITERARVM SACRARVM INTERPRETIBVS CVSTODIAM ESSE DEMANDATAM, PROSPICIENDI, NE VNVM IOTA, AVT APEX VNICVS DE DIVINIS PRAECEPTIONIBVS SVBTRAHATVR. Ita olim in Iudaeorum ecclesia, quum Deus provide occurreret, ne sacra scripta corrumpere-
Maforethas excitavit grammaticos, qui in literis ac vocibus, in Keri et Cetiph, in distinctione versuum et accentibus, iudicium exercuerunt; *n*) quod utile operosi laboris studium nemo inter Christianos in Noui Foederis libris est aemulatus. Ita etiam ORIGENES, Septuaginta interpretum translationi, variis iam modis tum deprauatae, grammaticam admouit manum, et diacriticis eam notis instructam, inseruit Hexaplis, incomparabili operi, in quo antiquam et germanam sacri codicis lectionem indagauit, et eam ex AQVILA, SYMMACHO, ac THEODOTIONE suppleuit, et pulchre emendauit. *o*) Ex Latinis patribus; HIERONYMVS, quam improbo labore iam senex didicerat, Hebraeam grammaticam, eam ad magnum theologiae et interpretationis scripturae sacrae subsidium contulit, et in omnibus commentariis suis, praefationibus, epistolis, ac versionibus librorum Biblicorum, fa-

n) Conf Vir Magnif. et S. Venerab. IOH. GOTTL. CARPZOVIVS, in *Crit. Sacr.* p. 285.

o) De ORIGENIS notis criticis, et de toto Hexaplorum opere

vid. PETR. DAN. HVETII *Origenian.* p. 260. Reliquias Hexaplorum edidit BERNARD. DE MONTFAUCON, Parisiis anno 1713.

fatis plerumque feliciter usurpauit p) Videbant hi acutissimi homines, MAGNOS MONTES PENDERE IN SACRO CODICE AB VNICA LITERA, et sollicita inde cum cura attendendum esse ad orthographiam, et etymologiam, ad formationis et flexionis modum, ad dialectos dictionum Graecarum in filo Noui Testamenti, ad elliptes denique, atque alias loquendi formulas, quae a communibus sermonis regulis deflecterent. Quis autem est inter viros intelligentes, qui illos non existimaret propterea laudandos esse, et per plurimi faciendos? Ecquis enim phrasas et constructiones, ecquis syntaxin et linguae analogiam, ecquis orationis cohaerentiam, et rectam particularum potestatem capiat, si grammaticarum rerum est imperitus? Ecquis, in Hebraico caractere, videat, ab interpretibus Septuaginta confusionem factam literarum affinium? Quod illi in Hymno XVIII, 4, literam \aleph cum \aleph permutarunt, et pro \aleph a *superbis* legerunt \aleph a *dispergentibus*, vertentes ἀπό ἀλλοτριῶν, quum debuissent ἀπὸ τῶν ὑπερηφάνων! Quod illi in Iesaiæ capite XXXVIII, 14 literam \aleph in \aleph mutarunt, et pro \aleph legentes, ex equo, hinnulo, *hirundinem* efformarunt q)! Ecquis, grammatica destitutus cognitione, intelligat interpretationem falsam, e peruersa punctorum vocalium subscriptione enatam? In Psalmo VII, 12 pro verbis \aleph ET DEVS irascitur impio quotidie, legerunt \aleph , ET NON irascitur omnidie, vertentes ΚΑΙ ΜΗ ἐπάγειν ὀργὴν καὶ εὐδαιμονίαν ἡμέραν. Si Iesaias vates scripsit XXVI, 14, \aleph MOR- T VOS ecclesiae persecutores non resurrekturos esse, nimirum ad amplius perturbandam Christi ecclesiam; Alexandrini seniores, iisdem literis, sed vocalibus diuersis le-

Pf. XIX, 4.

Iesaiæ
XXXVIII, 14.

Pf. VII, 12.

Ies. XXVI,
14.

B3

p) Vide denuo Summe Venerab. CARPZOVII Patruelis mei, in-
star Patris, colendissimi, *Crit. S.*
p. 21.

q) Eiusmodi confusionem Ite-

rae \aleph et \aleph in voce \aleph ob-
seruauit BONAV. CORN. BER-
TRAMVS, in *Interprete Erra-*
tund. p. 134. 135. (ed. Altorf.) an-
nexo eius *Lucubr. Franktbl.*

gerunt ἰατροὶ , id est *medicos*. Itaque sine multis ambagibus, Aesculapii filiis resurrectionem a mortuis denegarunt, et verterunt, $\text{ἔδδ' ἰατροὶ ἢ μὴ ἀναστήσει, neque etiam omnino MEDICI resurgent.}$ Quis consolabitur ordinem medicorum, praeter grammaticum? Ergo igitur grammaticus iis gratiam remuneratur, quod haut pauci inter medicos grammatici, et vindices literarum existierunt *r*)! Ita etiam in Graeco Testamento permulti sunt loci, in quibus ab vnica litera, et ab orthographia sensus ducitur. Quaere autem ex agrammatico, quid existimet, in Matthaei capite XVIII, 24 legendumne sit $\text{κάμηλος camelus, num κάμιλος rudens, qui per acus foramen traicitur?}$ Num Marci capite X, 56 $\text{ἀποβελών, aut cum SAMV-}$
 ELE BATTIERIO *s*) ἀπολαβών? In eodem Marco, XII, 3, uum $\text{ἔδειραν, quod a δέρω repetitur, aut num ἔδηραν, quod deducitur a δαίρω, scribendum sit?}$ Num Paulus in epistola ad Romanos, VIII, 3 sibi optet, vt sit ἀνάθημα pro fratribus suis, aut vt sit ἀνάθημα? *t*) Quaere ex agrammatico, qui fiat, vt in prima ad Corinthios XV, 49 legendum sit in Futuro $\text{Φορέσωμεν, et non, cum MARCIONE et TERTVLLIANO, u)} \text{in Coniunctiuo Φορέσωμεν?}$ qui fiat, vt cum MILLIO et BENGELIO scribendum sit i Timoth. I, 4 $\text{οικοδομίαν Θεῶ, non εικοδομίαν Θεῶ?}$ qui fiat, vt multis aliis in locis $\text{πνεῦμα ἀγιοσύνης, non autem ἀγιοσύνης, apponatur?}$ Excipiet forsitan grandis philosophus, parum admodum referre, siue ἀγιοσύνη siue aliter pingeretur; immo etiam adiiciet, SCAPVLAM suam existimare, rectius illam

r) Honore igitur non contemnendo affecti, ab egregio et ipso vindice humanioris literaturae, IACOBO BURCKHARDO, et merito suo et amplissima fama dudum inclito viro, in libro, *Medicus, grauissimus humanitatis studiorum vindex.* Wolfenb., an. 1716.

s) SAM. BATTIER. in *Biblioth. Bremens. Class. 6, p. 88.*

t) Legendus imprimis CLAVD. SALMAS. in *SOLINVM p. 767.*

u) TERTVLLIAN. *contra Marcion. lib. 5. c. 10. p. m. 79.* quocum COLOMESIVS, *Obseru Sacr. p. 27.* et laudatus BATTIERIVS, *l. c. p. 102,* faciunt.

lam vocem cum Omega scribi. Sed eo ipso dabit poenas ignoratae grammaticae. Nescit enim, ea vocabula, quae in *ὁσὺν* finiuntur, a *Nominibus* descendere *adiectiuis*, et rei significatae qualitatem indicare. sic ab *ἅγιος sanctus* venire *ἀγιωσύνη*, id est *sanctitatem*: quae autem vocabula in *ωσὺν* exeant, ea a *Verbis* deduci, effectioremque rei significatae innuere. sic ab *ἁγίωω sanctifico* venire *ἀγιωσύνη*, id est *sanctificationem*. Igitur *πνεῦμα ἀγιωσύνης* verti non debet *spiritus sanctitatis*, sed, vt CASTELLIO transtulit Rom. 1, 4. *spiritus sanctificus*, id est, eiusmodi, qui sanctimoniam in hominibus alit ac perficit. α)

§. V

EX etymologia, (qua iuuat, adhibita,) interpres iudicat de originatione recta, proprietate, et significatione vocabuli. Illius diligens consideratio non parum facit ad intelligentiam difficilium locorum. Sic in voto Iephtaeo, quod legitur libro Iudicum, XI, 31, ex vnica obseruatione grammatica soluitur vexata quaestio, num Iephtah filiam immolauerit? Eo nimirum res omnis redit, num in his verbis Hebraicis *והעליתיו עולה*, duplex sit *copulatiuum*, an potius *disiunctiuum*, hoc sensu: *AUT erit Domini, AUT offeram in holocaustum*? Si Bethlehema in loco Michae, V, 2, vocatur *בית צער לחיות*, haec quidem verba transtulerunt Septuaginta interpretes, *ὄλιγος ἐς β, parua es Bethlehema*; neque ab iis dissensit LUTHERVS noster. Quod si vero grammaticam audiamus, edocebimur illa, particulam *ה*, voci *צער* praefixam, inter-

α) Hoc discrimen in Graecis nominibus obseruauit ERASMVS SCHMIDIVS in *Nouo Test. p. 1224*, cuius etiam in Notis, plures huius generis obseruationes occurrunt. Ceterum multi interpretes, verba *τὸ πνεῦμα ἀγιωσύνης*, de *diuina Christi natu-*

ra accipiunt, secundum quam Filium Dei essentialem se demonstrauit, vt eandem vim habeat ac Hebr. VIII, 14. Eos vide apud IOH. CHRISTO. WOLFIVM, in *Caris, ad b.l.* Sed dabitur alibi locus, de eo commate exponendi.

terrogationis notam habere, hoc modo: *NVM tu Bethle-
bema, adeo parua es?* Talis autem interrogatio eamdem
cum negatione vim obtinet. Itaque nunc plane intelli-
guntur Matthaei verba, II, 6, ex eodem Michæ adducta,
6. *καὶ σὺ, Βηθλεὲμ, ἥ Ἰάδα, ἡδαιμὸς ἐλαχίστη εἶ, et tu, Bethle-
bema, Iudææe terra, nequaquam minima es.* In qua in-
terpretatione Michæ, etiam alii antiqui libri, TERTVL-
LIANVS item ac CYPRIANVS γ) conueniunt. Nunc ad
Graeca progrediamur. Originem vocis ἀκέραιος, quæ a-

Matth. x. 16. pud Matthaecum habetur capite X, 16, deduci exiffimat AYT-
CTOR ETYMOLOGICI MAGNI, vel ab α priuante et verbo
κεράω *misceo*, ac significare *sincerum, cui nihil alieni admix-
tum sit*; vel ab α et κέρως *cornu*, ac denotare *nulli noxium*, sumta metaphora ab animantibus, quæ natura nullis
cornibus ad nocendum armasset. Sed neutrum se recte
habet. Nam ex α et κέρως fit ἀκέραιος, et ex α et κέρως
fit ἀκέραιος, non ἀκέραιος. Itaque deducendum est vocabulum,
cum LAMBERTO BOS, ζ) ἀπὸ τῆς κεραιζέω. Id
HESYCHIVS interpretatur διαφθείρειν, πορθεῖν, *perdere*,
laedere, et Actiue significat *innocentem, qui alium non laedit*.
Quocum etymo EVSTATHIVS a) consentit, vbi de
verbo κεραιζέω agit: Ὁθεν, αἰτ, ἀκέραιος λέγεται, ὡς μηδὲνα
κεραιζέων, ὃ ἐστὶ ἐλάπτων. Ita etiam notio vocabuli πιστῶς
et recta ipsius etymologia est manifesta. Mentionem faciunt
Euangelistæ. νόστος πιστῶς, qua Dominus Bethaniae
perunctus est, et solliciti sunt interpretes de significatione
idonea. Plerique, a Praesenti inusitato πῶς bibo arcessentes,
nardum potabilem vertunt, ATHENAEOS b) quidem
auctore, qui nardum scripsit, πρὸς πότον aptam esse. At
meli-

Marci
xiii, 3.

γ) TERTVLLIAN. *adu. Iudæos*,
cap. 13. p. 102. CYPRIAN. *Te-
stimon. adu. Iud. lib. 2, §. 12. p.*
95. Conf. etiam Miscell. Ob-
seruat. T. X Vol. 1. p. 80. f.
ζ) LAMB. BOS, in *Diff. de Etymo-
log. Graec.* p. 15. subiuncta eius

Exerc. Philol. in N. T.

a) EVSTATHIVS *ad HOMER.*
Iliad. X, p. 1090. (ed. Rom.)

b) ATHENAEI *Deipnosoph. lib.*
15. p. 602. Idem scriptor, et-
iam alibi habet, *νήδον κικκί-
var.*

melior est eorum sententia, qui a verbo *πειθω* fidem facio deducunt, et intelligunt cum THEOPHYLACTO c) τὴν ἀδολον νάρδον, καὶ μετὰ πίστεως κατασκευασθεῖσαν, *nardum sinceram, nec adulteram, et cum fide confectam*. Sic etiam Glossae veteres EVCHERIO tribuunt hanc *pistici* interpretationem: *Nardum piscicum, chrifina sine impostura*. De qua interpretatione grammatica CLAVDIVS SALMASIVS d) adeo securus est, vt ne dubitandum quidem censeat.

§. VI

PRAETEREA, formatio et flexio vocabulorum, nonne ex grammatica, tamquam ex Delphico quodam oraculo, manifestatur? Si praedicat Seruator calamitosam cladem, et τὸ ἐδέλυμα τῆς ἐρημώσεως, quod deaflaturum sit terram sanctam, ΕΣΤΩΣ ἐν τόπῳ ἁγίῳ. illa formatio Matth: verbi ἐσῶς sefellit multos interpretes. Nam dubii fuerunt, xxiiii, 15, vtrum illud ad Danielem, cuius ibi fit mentio, an vero ad τὸ ἐδέλυμα sit referendum. Posterius, cum IOH. FRIDERICO HOMBERGKIO e) existimarunt, grammaticam non permittere, quia ἐσῶς in genere Masculino positum, ad τὸ ἐδέλυμα, Neutrius generis vocem, referri non posset. Itaque idem HOMBERGKIVS nouam interpretationem, non leuibis onustam difficultatibus, excogitauit, traxitque τὸ ἐσῶς ad verba sequentia ὁ ἀναγνωσκων νοεῖτω. Sed ea explicatione non opus erat, si vir doctissimus ex
C gram-

c) THEOPHYLACT. *Expos. in Marci cap. 14. p. 269.* Conf. SVICERI *Thef. Eccles. Part II. p. 390. sq.* et GEO. FR. HEVELII *Not. Grammatic. Crit. in Euang. Marc. p. 412.*

d) SALMAS. *Plin. Exerc. in Solin. Polyb. p. 750.* Vbi etiam obseruat, non tantum infamam Graeciam πισικὸν dixisse παρρωγιαῖκός pro πισικόν, sed etiam

meliozem. Nam et apud ARTEMIDORVM est πισικὴ γυνή καὶ ἕκαστος. Et vetus auctor Geographiae, NICOMEDI inscriptae, πισικὸς posuit pro *stiditer*. Versus Graecos lege apud ipsum SALMASIVM.
e) HOMBERGK. ZV VACH, *in Parerg. Sacr. ad Matth. XXVIII. 15, p. 68. f.*

XVIII

grammatica adduxisset, quod pro ἐσπός siue ἐσαός Ioni-
ce dicitur per syncopen ἐσαός, et pro ἐσαός per crasin
Atticam ἐσώς, non autem per ο, sicut MILLIUS et KV-
STERVS in contextum intulerunt, sed potius, propter
contractionem, per Omega. Iam quid de dialectis, in
Nouo Testamento frequentibus, est statuendum? Eas e-
nim, quis crediderit sine grammatica cognosci posse? Pro
διακαθαρίσει, legitur apud Matthaicum III, 12 διακαθαρίσει.
In capite VIII, 5 ἀφείνται, pro ἀφείνται. Apud Marcum
XIII, 67 legitur ἦσθα, pro ἦς. quod etiam Aeolibus in
more positum. Apud Lucam I, 64 ἀνεώχθη, pro ἀνώχθη.
Capite XXII, 42 βάλει, pro βάλῃ. In epistola Pauli ad Ro-
manos, II, 4 habetur τὸ χειρὸν τῆς Θεᾶς, pro ἡ χειρὸς τῆς
Θεᾶς. Ad illa vero omnia, Atticis perusitata, agramma-
tos, tamquam elephas stupebit ad Thebanas portas. Haere-
bit item, si aliam offendet syntaxeos nouitatem. Vt, si
Graeci per Imperfectum, quae Latini solent per Plus-
quamperfectum efferre. tamquam in Apostolicis actis, III,
13, vbi verba illa ὅτι σὺν τῷ Ἰησοῦ ἦσαν, non aliter sunt
vertenda, quam hoc modo: quoniam cum Iesu fuerant.
Haerebit agrammatos, quod verbum ἦω in Praesenti ha-
bet significationem Praeteriti, apud Lucam, XV, 27, et
Iohannem, II, 4. Quod iterum in Actis XXVII, 6 Prae-
fens ponitur loco Futuri, et πλεῖον dicitur ΠΑΕΩΝ εἰς τὴν
Ἰταλίαν, id est, nauis, quae NAVIGATVRA ERAT in
Matth. I, 20. *Italiam*. Sic apud Matthaicum, I, 20, Neutrum τὸ γεννη-
θὲν, quod genitum est, scribitur ex vsu Graecorum, HE-
RODOTI, ac LVCIANI, f) pro Masculino ὁ γεννηθεὶς, qui
est genitus. In capite vltimo, versu 19, Masculinum αὐτὸς
construitur cum Neutro τὰ ἔθνη. Iterum apud Matthaicum,

Act. III,
13.

Actor.
XXVII, 6.

Matth. I,
20.

f) HERODOTVS, lib. I, c. 29. p.
51: TO ΠΕΝΝΩΜΕΝΟΝ ἔξ αὐτῆς
διαφθεῖραι. LVCIAN. Dial. Pro-
methei et Iouis, Opp. T. I, p.
186 sub finem: Ἦν γὰρ αὐτῆ
κνοσρήγη ἐν αὐτῷ ΤΟ ΤΕΧΘΕΝ ἴσω

ἐγράμματα σε οὐ καὶ ... Vsurpatur
Neutrum eodem modo et in
aliis vocibus. vt Matth. XVIII,
II, ἀποκαλῆς. Lege b. GEORG.
RAPHEL. Ann. ad Matth. I,
20, p. 166. (ed. L. B. 1747.)

um, XVIII, 8 Positiuus pro Comparatiuo habetur. ΚΑΛΟΝ σοι ἐστίν, εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν αἰώνων, id est, MELIVS tibi est, ingredi claudum in vitam aeternam. Lucas in Actis XV, 25 Participium quarto casu, ἐκλεξαμένοις, retulit ad Pronomen in datiuo, ἡμῖν, loco ἐκλεξαμένοις quod ne pro soloecismo habeatur, C I ELSNERVS EX DINARCHO et AELIANO g) cauit. Apud Iohannem, XVII, 2 Collectiuum singulare componitur cum plurali, hoc modo: IAN, 2. ὁ δὲ δόκωας αὐτῷ, δώση ΑΥΤΟΙΣ ζωὴν. vt, QVODCVMQVE ei dedisti, IIS vitam det aeternam. Huius generis alia profant loca apud Matthaeum, III, 5, et in Lucae actis, XXI, 22. Sic in priori epistola ad Timotheum, II, 15, i. Tim. ix. mulier dicitur feruari per liberorum procreationem, si manserint in fide. Verba haec sunt: Σωθίσεταί δέ, scil. Η ΓΥΝΗ, διὰ τῆς τεκνογονίας, ἐάν ΜΕΙΝΩΣΙΝ ἐν πίστει. Illam sane numeri mutationem, PHILIPPVS MELANCHTHON b) iam animaduertit, interpretes decepisse, et quaestiones intempestiuas peperisse. Grammaticus autem sagax, (ita pergit praeceptor Germaniae,) facile intelligit quaestionem. Vt enim dicimus: turba ruunt; ita Paullus de sexu loquitur: si manserint, scil. sexus muliebris. Si quis ignoret grammaticam rationem syntaxeos, haec vilis doctrina tota iacet obruta densissima caligine. Ita etiam fieri solet, vt apodosis, non clare adiecta, e contextu suppleri debeat. Sic apud Marcum, XIII, 34, protasis quidem adducitur in parabola hominis peregrinantis, qui ianitori, vt vigilaret, mandauerat; sed apodosis, propria est meditatione adii-cienda, hac formula: sic etiam Dominus, tamquam peregrinans, vobis imposuit, vt vigiletis. Apud Lucam, XIII, 9, post verba, κἀν μὲν ποιήσῃ καρπὸν, si forte fructum ferat, denuo deest apodosis, quam suppleuit THEODO- RVS BEZA i) per ἕασον, fines. Sic integrum, nisi fallor,

C 2

ORA-

g) DINARCHVS, contra DE-
MOSTHEN. p. 106. AELIA-
NVS, Var. Hist. lib. 2, c. 13.

b) MELANCHTHON in Prae-
fat. ad Grammatic. suam.

i) BEZA, apud Cel. ELSNE-
RVM

orationis membrum omiffum est, ante vaticinium Seruatoris apud Matthaeum, XXIII, 28, ὅπερ γὰρ ἐστὶν ἢ τὸ πτώμα, ἐκεί τινάξουσιν οἱ αἰετοί. Illud comma sic vertunt plerumque, nam, *ubicumque est cadaver, eo aquilae congregabuntur*, et non idonee credunt, per *cadaver* Christum, et per *aquilas* Fideles indicari. Sed omnia pure fluere, quando haec subintelligeretur propositio: τὰτο δὲ τὸ ΠΤΩΜΑ γενήσεται διὰ τὰς αἰετὰς, *illud autem excidium per Romanorum inuadet aquilas*. Nimirum, postquam praedixerat Christus Iudaeorum πτώμα ac vastationem, nunc adiicit, illam velociter, instar fulguris, perrupturam, et quidem per τὰς αἰετὰς: quae Romanorum aquilae ac signa sunt. *Omne, ait, exitium et calamitas vestra per Romanos accidet. Romani enim iam totum orbem subiungunt: et, ubicumque hodie excidium est, id Romanorum manu peragitur.* k) *Ecquis etiam agrammaticus vim teneat Aoristorum, quibus vtuntur Graeci, ad denotandum actum, quem vocant, continuum? Conuerte, fodes, qui ignoras grammaticen, verba Lucae, I, 51, ἐποίησε νεκρὸς, -- δι-
εσκέ-*

RVM ad Lucae loc. qui et simile ARISTOPHANIS exemplum adscripsit, vbi Scholia notant, subaudiendum esse ἐδάυρε, *snite*. Vid. LVD. RVSTERI *Not. in Plut. vers. 468.*
k) Vocabulum πτώμα, quod apud Lucam, XVII, 37 pro πτώμα legitur, significat generatim id, quod ex pluribus in vnum est collectum et conflatum. quemadmodum integrae gentes vel ciuitates sunt. Sic TACITVS de *German. cap. 39 fin.* ait, *magno Corpore*, pro magna ciuitate. Tò πτώμα autem non est hoc loco *cadaver*, sed eandem vim habet, quam πτώ-

μα, *ruina, casus, excidium*, scilicet gentis, aut ciuitatis, Qui enim putant, prouerbum quoddam hic contineri, ex Iobi capite XXXVIII, 33 desumptum, *vbi occisi, ibi ipse est*; sono vnice inhaerent. IOH. DRVSIVS *Prouerb. class. 1, lib. 3, no. 1* (p. 462. *Bibl. Crit. ed. Amst.*) haec adducit verba Hebraica: באשר הולרים שם הנשר: באשר פגרים שם הנשרים: *vbi BELLO CAESI, ibi aquila*. Vide, sis, IOH. LOEDERI schediasma de *Cadavere Iudaeo ab Aquilis Romanis discerpendo*, Argentor. 1715.

ἐπιδοκίμει ὑπερηφάνεις! Conuerte, fodes, verba Paulli ad Galatas, V, 24, οἱ δὲ τῶ Χριστῶ, τὴν σάρκα ἐσαύωσαν! Trans-feres, scio, cum VULGATO interprete, in tempore per-fecto. Sed omnino pessime. Nisi enim ita transtuleris, qui fortia patrare SOLET - - qui SOLET superbos profligare; et in altero loco, nisi ita reddideris, qui vero sunt Christi, ii carnem crucifigere SOLENT; non perperam tantum, sed contra ipsam fidei analogiam vertisse, cen-sendus es. Denique multam afferre nubem poteramus, e-iusmodi exemplorum, quibus scripturae sacrae interpreti grammatica asseratur, partim in cognoscendis Hebraicae et Graecae linguae particulis, partim in ellipsis, ac vo-cibus quae in utroque Testamento supprimuntur, par-tim denique in verbis Graecorum Mediis recte inter-pretandis; nisi cuperemus, desiderium, euoluendorum VVAL-THERI, DEVARII, BOSSII, et KVSTERI aureorum li-brorum, excitare.

§. VII

SED nunc alio quodam argumento demonstrabi-mus necessitatem grammaticae, in explicandis Dei oracu-lis. Quamuis enim rerum in scriptura sacra cognitio sub-inde non regatur a vocabulis, sed vocabula potius metiri debeant ad materiem rerum substratarum; multis tamen in locis, GRAMMATICAE BENEFICIO EDOCEMVR LITERALEM SENSVM AC LOGICVM, ET DE EIVS-DEM VERA INTERPRETATIONE CERTI REDDIMVR, adeo, vt applicari possint ad sacrum interpretem, quae FABIVS 1) de oratore scripsit, nisi ei grammatica ars fundamenta iecerit, ea omnia, quae ille superstrueret, corruiere. Atque haec obseruatio, quemadmodum innum-eris coarctati, ex Matthaeo saltem pauca proferemus, quae testimonio esse possunt, verum sensum, quem Spiritus Sanctus intendit, ex grammatica prodire; deinde alium

C 3 lo.

1) QVINCTILIANVS; Instit. Orat. lib. 1, c. 4. p. 18.

locum, ex priori ad Corinthios XI, 10, adiciemus. Ita-
 Matth. x, que apud Matth. X, 23, quum Christus solatia daret suis
 23. Apostolis, de aerumnis imminentibus, et iis auctor esset,
 ut in aliam concederent urbem, si male in alia haberen-
 tur; haec addit verba: Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ἢ μὴ τελέσητε
 ταῖς πόλεις τῆς Ἰσραὴλ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. NO-
 uissimus, et ille peracurus quidem, interpretes, CHRISTO.
 AVGVSTVS HEVMANVS, m) existimat, quum non
 τελέσητε, in Futuro, sed in Aoristo Coniunctiui, τελέσητε
 (scil. τῆ δ.διδάσκων) scriberetur, huic igitur verbo notionem
 iubendi ac praecipendi inesse, hoc modo: vos NON DE-
 BETIS finem facere docendis urbibus Israeliticis, donec ho-
 mine natus veniat; ipsum autem verbum τελέων eo tempo-
 re apud plebem in usu fuisse. Iam quidquid illius fuerit,
 quia certum est potius, Aoristum indicare actum conti-
 nuum, vos nondum finem imposueritis docendo, sed tum ad-
 huc docebitis; ita nondum sublata est difficultas, nisi et-
 iam euoluitur grammatica notio particularum ἕως ἂν. Il-
 lae vero nec tempus definiunt in hoc loco, nec periodum
 constituunt, sed eadem ratione excludunt tempus, qua
 particulae ἕως ἢ, ἄχρις ἢ, et Hebraica vox ַעַד, Genes. VIII,
 7. Matth. I, 25. Hebr. I, 13. Itaque ἕως ἂν nude significat, si,
 quando, quum. et prodit talis paraphrasis ex hoc comma-
 te: Quum autem vos infestabuntur in aliqua urbe, fugite
 in aliam. Multa est messis! et urbes Israeliticae multae
 sunt! Immo vero, vobis confirmo, nondum vos perlustrau-
 eritis omnes urbes Iudaicas, sed in Iudaea Euangelium doce-
 bitis adhuc tum, quum Dominus suo supplicio et vindicta
 appropinquabit. In eodem Matthaei capite, interpretes
 tantum non omnes, tamquam gnome vtuntur versu 26,
 eumque ita vertunt: nihil tam reatum est, quod non sit de-
 tegendum, aut tam occultum, quod non sit cognoscendum;
 ita, vt HORATHI dictum conueniat: quidquid sub terra
 est,

Matth. x,
 26,

m) S. R. HEVMAN. in Part. I. ante paucas hebdomadas pro-
 der Erklärung des N. T. quae diit; p. 138.

est, in apricum profereat aetas; aut, illud Graecorum: Ἄγει δὲ πρὸς Φῶς τὴν ἀλήθειαν χρόνος. At nihil legitur in toto contextu, quod locum communem de eo, num aliquid vere latens sit, flagitaret. Sed requirit potius ver- sus proximus, vt verba quaedam, per ellipsin gram- maticam suppressa, ita suppliceantur: Οὐδὲν γὰρ ἐστὶν κεκαλυμ- νον ΤΙ ΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΜΟΥ, (vel etiam τὸ ὄνομα μὲ, versu 22,) ὃ ἐκ ἀποκαλυφθήσεται, καὶ ΟΥΔΕΝ ΕΣΤΙΝ κρυ- πτόν ΤΙ, ὃ ἐγνωσθήσεται. hoc est: *Nomen et Euangelium me- um nihil relictum est, quod non sit detegendum: nec occultum est aliquid, quod non sit cognoscendum.* Ea explicatio con- firmatur apud Marcum, cap. III, 22, vbi Christus, post- quam parabolam semen iacientis, item locum et vsum lu- cernae Evangelicae, non sub modio aut lecto ponendae, exposuerat, haec adiicit: Οὐ γὰρ ἐστὶ ΤΙ κρυπτόν, (scil. τὸ εὐαγγέλιόν μὲ,) ὃ ἐάν μὴ φανερωθῇ, (id est, ὃ ἀν δὲ φανερω- θῆναι,) εἰδὲ ἐγένετο ἀπόκρυφον, ΑΛΛ ἸΝΑ εἰς φανερόν ἔλθῃ. *Nam Euangelium meum nihil occultum est, quod nec reue- lari debeat, maneatue absconditum, sed vt in lucem et con- spectum prodeat.* n) Iam ad alia progrediamur. Nimirum, verba Matthaei, cap. XI, 12, grammaticae nuper interpreta-

Marc. iv.
22.

Matth. xi.
12.

n) Placet adhuc, grammaticae o- pera, connexionem ostendere *commatis 26, in Epist. Pauli ad Romanos VIII. cum superioribus.* Ea connexio continetur in aduerbio similitudinis ὁμοιωτως. *SIMILITER etiam Spiritus recipit infirmitates nostras - -* Id aduerbium, notum est, vul- go referri ad ὁμοιος seu ὁμοιωτης. Et constat ex syntaxi Graeca, quod in comparisonibus, si- militudinibus et aliis propositi- onibus relatiuis, aduerbia red- ditionis, siue prioris membri

sint, siue posterioris, saepissi- me dissimulantur. v. c. Si I Timoth. III, 8 dicitur, διακόνους ἘΣΑΥΤΩΣ σεμνῶς scil. δεῖ εἶναι: subintelligitur ἘΣΙΗΕΡ τὸν ἐπι- σκόπων. Et capite V, 24 deest vicissim ἘΣΙΗΕΡ, ante verba τῶ- νων ἀνδρῶπων αἱ ἑμαρτίαι πρόδηλα εἰσι, id quod patet ex aduerbio redditionis, in versu sequenti: ἘΣΑΥΤΩΣ καὶ τὰ κατὰ ἔργα πρό- δηλά εἰσι. Itaque IOH. PISCA- TOR *loc. cit. ad Roman.* pu- tat, in illo ὁμοιωτως elliptice con- tineri verba ὡς ἢ ἐλπίς. quasi

bar in praelectionibus publicis, quemadmodum nouissime Vir S. R. HEYMANVS o) GLASSIVM et LYSERVM sequutus est; saltem eo discrimine, vt verbum *εἰδέσθαι* dicerem Neutrum esse, ac subintelligi debere τὸ ἀρχεσθαι. (nisi verbum *εἰδέσθαι* a re militari desumptum est, ac significat *id, quod erumpit et imminet*, adeo, vt ellipsi verbi ἀρχεσθαι non opus sit.) Reliqua autem sic constituebam: καὶ οἱ τοῦ τῆς βασιλείας εἰσιν οἱ ἀρχεσθαι αὐτήν. id est, *regnum caeleste (Nouum Testamentum) summa hodie vsu contendit incipere, et filii regni maximo impetu illud arripunt.* Eiusmodi εἰσιν in Talmude vocantur *בני כח* *filii violentiae*, vt IOHANNES GREGORIVS p) obserua-
uit.

dicat Apostolus: ΟΤ ΜΟΝΟΝ δι ἡ ἐπίς, ΑΑΑΑ ΚΑΙ τὸ πνεῦμα συναριθμοῦνται ταῖς ἀρεταῖς ἡμῶν. Nec inepte. Nam in antecedentibus exposuerat legatus Domini, omnem rerum naturam, cum illis pariter, qui priuinitias habent Spiritus, intra se eongemiscere, spe que et patientia expectare liberationem a vanitate. Iam pergit: ὁσόντως δὲ καὶ τὸ πνεῦμα συναριθμῶνται Quibus verbis hoc innuit: SICVTI AUTEM FIDE, spe, atque patientia praefolamur filiorum Dei patefactionem; ITA SIMILITER Spiritus Sanctus succurrit, vbi impares sumus ferendo oneri longae patientiae. Itaque connectio Graeci commatis cum antecedentibus, haec sane fuerit: ΩΣΠΕΡ ΔΕ δι ἐπίδος καὶ ὑπομονῆς ἀπευδεχόμεθα τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν, ΩΣΑΤΤΩΣ καὶ

τὸ Πνεῦμα συναριθμῶνται . . . Non igitur est recedendum a grammatica potestate aduerbii ὁσόντως, qua idem significat, ac κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, vel ἕμωτος, παραπλήσιος: nec ei vis mera connectendi imponenda in hoc loco, quemadmodum SEBAST. CASTELLIO vertit per ADDE, quod Spiritus quoque - - ; Nec verba a reliquis, quae antecedunt, separari debent, quasi noua argumentationis materies inciperet, vt GENEVENSIUM INTERPRETES insituerunt; Nec opus est, vt cum cl. CHRIST. SCHOETTGERNIO, in sua N. T. Edit. versum 24 et 25 parenthesi includamus.

o) HEYMAN. loc. cit. p. 147.
p) IOH. GREGORII Not. et Obseru. in loca Script. S. latine reddidit RICHARDVS STOKES. Vid. p. 1220 Tomi vlt. Criticor.

uit. Atque hic locus Matthaei egregio est documento, solius grammaticae opera, sensum literalem et logicum, sine ambagibus et ambitiosa variae lectionis iactantia, prodire. Similiter, in versu 19, verba καὶ ἐδικαιώθη ἡ σοφία ib. v. 19, ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς, intelliguntur sine difficultate, si ex grammatica teneatur, primo, verbum δικαιώω significare κατακρίνω *damno*, deinde, τὴν σοφίαν hypostaticam esse sapientiam, hoc sensu: *Ecce, homine natum! ut vorax, ut vinosus, et ut improborum ac publicanorum amicus est! Adeo condemnor Diuina ego Sapientia ab his, qui esse filii mei debebant.* Denique adiuicere iuuat interpretationem Paullini loci, in 1 ad Corinth. XI, 10, quod ille locus nuper a Viro i. Cor. 11, quodam ingenioso immisericorditer habitus est q. Paulus, quum viri praestantiam prae muliere commemoraret, et eam vel exinde euinceret, quia vir non ex muliere, sed illa ex viro fit, et quia vir creatus non sit propter mulierem, sed illa potius propter virum; hanc igitur rationem colligit: διὰ τὸ τοῦ ὄφειλε ἡ γυνὴ ἐξ ἄρσενος ἔχει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Illa verba, omiſſis diſſertationibus de nuptiis, sponsa, ac velamine, grammaticae potius sunt vertenda: *Propterea debet mulier imperium et potestatem viri agnoscere super sese.* Primo enim, versus octauus et nonus postulant, vt post ἐξ ἄρσενος, intelligatur ἀνδρός. Loquutionem autem ἐξ ἄρσενος ἔχειν, nemo nescit, significare potestatem agno-

D

agno-

ticor. Anglican. ed. Amstel. Modus loquendi referendus est ad hanc traditionem: Duo inter se diuisam habebant hereditatem forte aequali, et de vno illorum dicitur in TALMVD. Cod. Ioma, cap. 4. fol. 30 A: חלקו וחלק חברו — שנשך והיו קירין אותו בן חמצן עד יום מותו quod abstulerit partem suam, et socii etiam, ideoque vocarunt eum BEN CHAM-

TSEN, FILIUM VIOLENTIAE, usque in diem mortis eius.

q) Examinauit eius sententiam data opera Vir S. Ven. IOH. BIETER. WINCKLERVS, in *Animadu. Philol. Crit. p. 8 sq.* Cuius etiam propria interpretatio huius loci, quae habetur p. 14, adoptabitur abs me propter suam concinnitatem, sine vlla mora, si haec mea reiiicitur.

agnoscere. Tandem, nihil est vſitatius apud Graecos, quam vt vocabulum κεφαλή pro toto homine ponatur; quemadmodum HOMERVS r) ait: ἐνευ' ἐμελλε Πηλεὺς ἰφθίμης ΚΕΦΑΛΑΣ αἰδὶ προϊάψεν, quoniam erat multos fortissimos HOMINES in orbem proiecturus. aut HESIODVS: s) τιμὰ σὴν κεφαλῆν, honora TE IPSVM. item PINDARVS: t) Αἰτέων λαότροπον τιμῶν τιν' εἶ κεφαλῶν, petens publicum honorem SIBI. et in *Obſervationibus Miscellaneis* u) locus adducitur ex APOLLONIO RHODIO, vbi vox κεφαλή pro αὐτὸς est appoſita. Ecquid igitur nos impellit, vt a grammatica interpretatione recedamus, quum ſenſus adeo commodus et veriffimus enaſcatur? Ita etiam verba ſequentia, διὰ τὰς ἀγγέλους, clara ſunt, ſi particulae διὰ, quia Accuſatio iuncta eſt, tribuatur illa notio, quae aduerbio ἕνεκα vel χάριν ineſt, ſi cum Genitiuo componitur; ita, vt verba διὰ τὰς ἀγγέλους nihil aliud ſignificent, quam τῶν ἀγγέλων ἕνεκα, id eſt exemplo angelorum, qui imperium et poteſtatem Dei agnoſcunt ſupra ſe. (Hebr. I, 7. 14.)

§. VIII

PRÆTEREA, NEQVE NODOS SCRIPTURÆ SACRÆ DIFFICILES EXPEDIENT, NEQVE DVBIA VEXATA ILLORVM LOCORVM, QVÆ REPVGNANTIAE SIMVLANT SPECIEM, VINDICABVNT, QVI TEXENDÆ ORATIONIS GRAMMATICÆ NON GNARI SVNT. Haec ipſa artiſicioſa grammaticæ, ſi non imperitia, negligentia tamen, impurus fons eſt, vnde omnia promanarunt, quae nonnulli interpretes de ſermone diuinorum ſcriptorum incondito, et de barbariſimis ac ſollociſmis Noui Teſtamenti, excluſerunt. Quum autem,

SCA-

r) HOMERI *Iliad.* Δ, verſ. 55.s) HESIOD. *Scut. Herculis*, verſ. 104.t) PINDARI *Olymp.* 6, verſ. 103.
Et plura loca collegit Cl. IOH.FR. HOMBERGK ZV VACH
in *Parerg.* S. p. 255.u) *Miscell. Obſeruat.* Vol. 1. tom.
1. p. 108.

SCALIGERO x) auctore, *intellectus purus non parens esse aut suboles possit impurae orationis*, reiiciendae sunt merito interpretationes, quae non conueniunt cum analogia grammatica, et quae vitiosam scribendi rationem Spiritui Sancto attribuunt. Itaque is demum scripturae sacrae nodos recte dissoluerit, qui haut nesciat artificium ornatæ syntaxeos, et hominum diuinitus eruditorum scripta ad illud exiget. Sic inter Iudaeos non magis, quam inter Christianos, disputatio ferbuit, num Eua in loco Genes. III, 1 Messiam tamquam *Ἐξ ἐνός ἄνδρος* descripserit? Plerique enim, verba Hebraica *אֵשׁ אֶת־יְהוָה* conuerterunt, quasi *אֵת* sit praepositio, *a*, per significans, in hunc modum, *acquisiui virum PER Dominum*, aut, cum CASTELLIONE, *adepta sum virum a Ioua*. At enim vero, dirimit contouersiam iudex, grammatica, vbi hanc sententiam pronuntiat: Particula *אֵת*, duobus nominibus interkalata, si a verbo actiuo regitur, indicium Accusatiui esto. γ) Itaque, lata hac lege, nullum est dubium, quin ea verba transferri debeant, cum Hebraice peritissimo LUTHERO: *adepta sum virum illum Iehouam*. Sic in oraculo Iacobaeo, cap. XXXXVIII, 10, quo Messiae aduentus contra peruicaciam Iudaeorum euincitur, dicuntur *regia dignitas et auitae leges non prius recedere a tribu Iuda, quam Sospitator aduenerit*. Hic verus est sensus loci Geneseos, qui solius grammaticae beneficio prodiit. z) Nam Iudaei vim inferunt Hebraeis verbis *עַד כִּרְיֹבָא שִׁילָה*, ac multi alii statuunt, particula *עַד* significari, iam finem fuisse impositum regimini Iudaico ante, quam Messias

Genes.

III, 1.

Genes.

XLIX, 10.

D 2

in

x) IVL. CAES. SCALIGER, *Exercitat. 104. p. 230.*

γ) Conf. b. AVG. PFEIFFERI *Thef. Hermeneut. Hypomn. ad cap. 7. Can. 42. p. 267.*

z) Vid. Magnif. Praefulus, IOH. GOTTL. CARPZOVII *Apparat. Hist. Crit. Antiquit. S.*

Cod. a pag. 19. vsque 27, vbi hoc Iacobaeum oraculum, quoad scriptores, et explicationem verborum textus, item quoad sensus paraphrasin, et vaticinii impletionem, contra Iudaeos, solide et neruose explicatum est.

XXVIII

in hunc mundum venisset. Grammatica autem, et perpetuus particularum vsus docet, vocula ׀, quando ei subiungitur ׀, indicari praesentiam alicuius rei vsque ad istum terminum. Igitur dici in hoc loco: legislatores esse prodituros e tribu Iuda, vsque ad Messiae aduentum *inclusiue*; quo peracto, Iudaicae politiae modus erat imponendus. In Leuitici capite XVIII, vbi leges vniuersales positivae vetiti concubitus fanciuntur, praecipitur commate 18, ne quis matrimonio ducat *Ischa ael achothab*, אשה אל־אחותרה. Haec verba interpretantur plerique sensu stricto, *sororem uxoris*. Sed, quoniam in his legibus absolutis, et minime hypotheticis, tale coniugium iam ἀναλόγως interdictum fuit versu 16, illa phrasis *Ischa ael achothab* ex vsu linguae grammatico est capienda, nec vertenda per *uxoris sororem*, sed generatim per *vnam ad alteram, hanc iuxta illam*. ita, vt in hoc commate, Bigamia, quae alias nullo in loco Veteris Testamenti, interdicta sit. Phrasin enim אשה אל־אחותרה, *Ischa ael achothab*, significare *vnum ad alterum*, tum in genere Masculino; id certum est ex Genes. XXXVII, 19: ויאמרו איש אל־אחותרו, *et dixerunt isch ael achiv*, VNVS AD ALIVM. tum in genere Feminino; id constat ex Ezechielis capite I, 9, quum de alis Cherubinozum legitur: וחרות אשה אל־אחותרה כנפיהם, *iunctae erant ischa ael achothah*, VNA AD ALTERAM, *alae eorum*. et in eodem capite, versu 23: וחרות חרקיע כנפיהם, *et sub firmamento alae eorum erant ischa ael achothah*, VNA AD ALTERAM. Itaque hoc, valde controuersum, comma Leuitici, grammaticae sic intelligendum existimo: *Aliam etiam uxorem, iuxta illam quae viuit, ne ducito, vt cum ea rem habeas, nam ea res uxori tuae dolorem facit. a)* Similiter GVLIELMVS

a) Non dissentit ab ea explicatio-
ne versio FRANCIS. IUNII:
Mulierem vniam ad alteram non

assumito. Et subscripsit inter-
pretationi NICOL. ARNOLDVS,
Theologus Batauus, in
Luce

ELMVS VVHISTONVS, quum bilem euomeret in magnum canticum Salomonis, et id scriptum esse a rege, diceret, eo tempore, quo ille voluptatibus et Deorum religioni vacasset, locis abutitur e capite VIII, 6, et VI, 8. 9. Cantic. depromtis. In priori loco, ait, inuidiam contineri primariae coniugis, acerbe ferentis, quod suum Salomo amorem cum pellicibus diuideret: in altero, numerum amicarum, quas tum aluerit rex, commemorari. In utroque autem loco grammatica vapulat a VVHISTONO. Nam illic, e Masculinis suffixis, in לְרַבֵּךְ et זְרִיעֶךָ, claret, ea verba non sponsae, sed sponsi caelestis esse: hic vero, conditio saltem ponitur ac numerus pro incerto, subintellecto verbo הָיָה esto, sit, hoc sensu: FAC, reginas sexaginta, et octoginta concubinas esse, - - una tamen est mea columba, mea perfecta. id est: Fac, multas esse in his terris ecclesias, tamen vna est saltem ecclesia catholica, Christo gloriosa, nec vlla macula siue ruga praedita. b) Sic Reformati doctores causam non habent, quod Matthaei

D 3

lo-

Luce in Tenebris, p. 178. Etiam soror uxoris dici potest, iuxta Hebraismum, non ea, quae ratione stirpis est soror, sed quae ratione matrimonii, quod nimirum vxoris soror fieret, si nuberet viro. Ceterum, leges positivas Mosaicas de prohibitionem graduum, omnino vniuersales esse, etiam extendi ex analogia oportere ultra personas, in Leuitico clare nominatas, et colligendum esse ab aequalitate gradus ad rationis (vt sic loquar,) identitatem, data opera alibi ostendam. Nam hoc in loco ratio instituti id non permittit. Ipse iam nuper aliqua disputavi super eo argu-

mento, in Philoniani, p. 67z. ad Hebr. XIII, 4: תַּיָּוֹסֶה דְּיָוֹסֶה, vbi ex PHILONE Iudaeo nonnullas leges vetiti concubitus attuli. Legendus est interim, qui in nouissimis scriptoribus de hac materia distincte et enucleate disseruit, S. R. IOH. HERMAN, BECKER, Theologus Gripswaldiensis, in der Anmerkung über die Ebelichen Gesetze, und den Grund ihrer erweiteren Erklärung, Gripswaldiae, anno 1749. 4.

b) WHISTON. in Suppl. Testamentis, Londin. 1723. edit. quem consultauit cum summa gloria S. Ven. CARPZOVIVS, in Criticae S. Part. 3. p. 905. f.

- Matthaei locum XX, 16, vbi dicuntur *multi vocati esse*, ad electionem aut praedestinationem pertrahant; nam vocabulum πολλοι grammaticae omnes homines comprehendit, qui *multi sunt*. c) Sic contra Pontificios premitur grammatica notio τῆ ἀναγκάσειν apud Lucam XIII, 23, et ex PLATONE et ARISTOPHANE d) euincitur, illud verbum non indicare, aliquem igne, vi, et gladio cogere ad communionem Romanae ecclesiae, sed persuadere ac permouere rationibus. Sic apud Iohannem XVII, 3, quum Deus Pater nominatur ΜΟΝΟΣ ἀληθινός Θεός, recte vrgetur contra Socinianos, vocabulo μένος non excludi, quae eiusdem sunt generis, sed ea tantum, quae extra naturam sint Dei Patris, velut omnes res conditae, vel Dii peregrini, non autem Deum Filium et Spiritum Sanctum, qui vterque cum Patre aeterni et vnum sunt. Ita, quum PETAVIVS, e) CAMERON, f) SIMONIVS g) atque alii, etiam Christum fuisse ab aeterno praedestinatum credant, et eam opinionem euincere studeant ex Apostoli verbis, in epistola Rom. I, 4, τῆ θεοθεντος νιξ Θεῷ ἐν δυνάμει, quae VULGATVS conuerterat praedestino Dei filio in virtute; hi igitur, modo grammaticam expositionem CHRYSOSTOMI, THEOPHYLACTI, et OECUMENII consuluisse, qui θεοθεντος reddiderunt per δεχθέντος, βεβαιωθέντος, et αποφανοθέντος: deprehendissent, verbum εἰλεῖν nihil aliud esse, quam demonstrare, atque ita clare ostendere per miracula ac resurrectionem a mortuis, vt illud in dubium vocari non possit. Sic in cruce illa interpretum, cap. VIII,

e) Lege SALOM. GLASSII Philol. Sacr. p. 1910.

d) PLATO, in Gorgia p. 291.

ARISTOPHAN. Equitib. vers. 504. Confer CAROL. LE CENE dans le Projet d'une nouvelle Version Françoisse de la Bible, p. 94. PETR. BAILLIVM, in Commentar. ad b. l. Lucae.

e) DIONYSIVS PETAVIVS, in Dogmat. Theol. T. 6. de Incarnat. lib. II, c. 13.

f) IOH. CAMERON in Not. ad Hebr. XIII, 8 (in Bibliis Criticis.)

g) RICH. SIMON. Hist. Crit. N. T. P. 2. p. 278. et P. 3. p. 256. et alibi.

18, ἢ ἐλεεῖ ὃν θέλει, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει, ex vna vocum significatione patet, vix sermonem hic esse de *induratione*, sed sensum potius hunc: *ergo, cui vult, bene facit, et quem vult, durius tractat*. Nam verbum ἐλεεῖν exprimitur in versu 17 per ἀγαπᾶν, et σκληρύνειν per μισεῖν, id est *minus bene facere*, atque adeo durius habere. Deus enim beneficia sua tribuit, cui vult, cui autem non vult, ei etiam non tribuit.

§. VIII

IAM in iis locis, quibus sacri scriptores a se inuicem distare videntur, dici vix potest, vt egregias vsurpationes grammaticae suppetias ferat! Cuius rei testimonio esse poterit Iairi historia, auxilium Domini implorantis, ad feruendam, quae iam animam agebat, filiolam. Illud factum Matthaeus sic enarravit, vt cap. VIII, 18 Iairum induxerit conquerentem, ἡ θυγάτηρ μου ἀπέτελεύτησε quae verba Interpretes, tantum non omnes, transfulerunt, *filia mea modo mortua est*; Marcus autem, V, 23 ita exposuit, vt *filiolam dixerit in extremo periculo fuisse*, τὸ θυγάτηρόν μου ἐσχάτως ἔχει. Igitur viri docti, pro diuersitate ingeniorum, diuersas et ipsi vias ingressi sunt, ad hoc dubium tollendum. Qui vero, si grammaticam consulissent, quae ad manus medela erat, eam non adeo longinque arcessiuissent. Nimirum, apud Matthaeum obseruanda erat vis Aoristii, quae non Praeteritum tempus, sed tempus *indefinite*, adeoque etiam Praesens et actum continuum significat. Itaque verba ἡ θυγάτηρ μου ἀπέτελεύτησε, vertenda sunt *filia mea iam moritur*, h. e., in eo est vt moriatur. Id Latini, *animam agit*, vel *in agone est*, efferrent, Marcus autem scripsit ἐσχάτως ἔχει, *in extremo versatur periculo*. Omnino planissime. Quod enim **SENECA** b) philosophatur, *ultimam horam, quo esse desinimus, non solum mortem facere, sed solum consummare*, ita qui

Matth. ix,
18.Marc. v,
23.b) SENECA, *Epist.* 24, p. 430.

etiam acute monuit GOTTFRIDVS OLEARIVS, i) eum, qui *moreretur*, dici non posse, *iam mortuum esse*, vocemque *mori* pro eorum statu adhiberi, quorum vita in eo sit, vt mox diffugiat. Iterum ex grammatica interpreta-

Marc. xv, tione, DANIEL HEINSIVS k) conciliauit Marcum XV, 25 cum Iohanneo loco, XVIII, 14. Vt enim ille, *hora* Ioh. XIX, *tertia*, scripsit, Christum fuisse crucifixum, ἦν δὲ ὥρα τρίτη, 14. *ἡ* ἐδάψεσαν αὐτόν: ita Iohannes adduxit *sextam*, ἦν δὲ ὥρα ὡσεὶ ἕκτη. HEINSIVS autem idonee statuit, verbum ἐδάψεσαν per Plusquamperfectum conuerti debere, et voculam *ἡ*, more Hebraeorum, non diuidere, sed coniungere potius, vt si dicas, ἦν δὲ ὥρα τρίτη, μετὰ τὸ σαυρωθῆναι αὐτόν, siue, ἐξ ἧς ἐδάψεσαν αὐτόν. id est, *erat tertia hora, postquam eum crucifixerant*, quum nimirum vestimenta eius partirentur; (versu 13.) minime ita: *quum eum crucifigerent*. In his igitur, aliisque pensis recte conciliandis, interpres grammaticus tam felicissime versabitur, vt vix possit cum meliori successu is, qui in aliis, vbi opus est, locis, regulas oppositionis, a dialecticis praescriptas, obserauerit.

§. X

QUARTO, inter omnes confecta res est, neque etiam ex iis, quae iam disputata sunt, obscura, nimirum SOLAM GRAMMATICAM IMPEDIRE, NE DOGMATA PERVERSA AC NOVAE HAERESSES IN THEOLOGIA EXORIANTVR. Quis enim ignorat, aduersariorum artificium in eo consistere, vt insolentes notiones, et quas verborum situs plane respuit, vocabulis subiciant, nimirum vt aliquam saltem veritatis speciem suae sectae inducere possint? Illos tu sophistas non raro oppugnari a mul-

i) GOTTFR. OLEARII *Obs. serui. S. ad Euang. Matth. Obs. 31 §. 5. p. 270.* Confer etiam, post GROTIUM, RICHARD. SIMONIVM in *Notis.*

k) HEINSII *Exercit. S. in N. T. p. 126. f.* Adde S. V. DEVLINGIVM, in *Obs. S. T. 1. obs. 47. p. 206.*

multis videas, operosis rationibus, petitis ex rei natura, philosophia, analogia fidei, et similibus, vbi sexcentae iis elabendi rimae relinquuntur; quum tribus saepe verbis, ex grammatica, et indole sermonis, ac validissime quidem, confutari possent. Atque illam quaestionem magnus CHEMNITIVS, qui pro ecclesia mere grammatica, tamquam Homericus Achilles militavit, solide evictam dedit ex doctrina de iustificatione, quae Dei beneficio gratis fit ob liberationem in Christo Iesu, fide apprehensam. Loquutus enim copiose de vocibus et vocabulis, quibus scriptura sacra arduam doctrinam illustravit, tandem hoc inter alia oraculum fudit: *l) Anissa vera grammatica, statim extincta est lux purioris doctrinae, et quum nostro tempore resisteretur vera grammatica enarratio vocabulorum in hoc loco, rursus restituta est puritas doctrinae. Nec possumus custodes esse doctrinae huius loci diuinitus repurgatae, nisi grammaticam discamus et amemus.* Qua certe sententia, nihil verius atque solidius existare potest. Ecquid enim vniquam vtilius praestari poterit scientiis, ex antiquitate repetendis, quam earum linguarum, quibus olim conscriptae sunt, grammaticam rationem declarare? Hoc vnicum est ac certissimum, vt omnes vetustos, ita sacros auctores, interpretandi, fundamentum. Igitur *Tridentini doctores*, vt sacram scripturam suis arbitriis et decretis subiicerent, grammaticos censebant excludendos esse ab ea interpretanda, quia videbant, si admitterentur, longe eos aliter illam expositueros, quam ipsi volebant, qui non tam verum verborum sensum, quam suis vnice dogmatibus accommodatum, desiderabant. Euge vero, vt astute, mediis fidiis! et vt mehercule non absurde instituebant! Nam monere solent maximi politicorum, si quem in regno volueris aut republica loco mouere, illi prius arma ac numos eripiendos esse. Itaque IULIANVS *m)* artes et

E di

l) MARTIN. CHEMNITIVS, *m)* Conf. IOH. ALB. FABRI-
Locor. Theolog. P. 2. p. 246.

m) Conf. IOH. ALB. FABRI-
CII Lux Euangelii toto orbi ex-

disciplinas, Graecos et Latinos auctores, interdicbat et auferebat, quum religionem Christianam euertere conaretur. Et quid aliud, quaeso, *Tridentini theologi* agitabant? Non audebant palam relicere auctoritatem sacri codicis; tamen, ne grammatici confutarent theologos, sola philosophia, decretis solis ac versionibus subnixos, rectam scripturae interpretationem, grammatice faciendam, abolitam cupiebant! Tantum illis metum incutiebat grammatica ratio interpretandi! Tantam grammatici vim habent, ad scripturae sacrae sententiam inuestigandam, et falsam funditus refellendam! Neque omnino sine causa grauissima. Quis enim praua *Pontificiorum* commenta, de multiplici scripturae sensu, aut de Pontifice Romano, iudice, si diis placet, veri sensus, aut de auctoritate VVLGATAE *versionis*, rectius, praeter solum grammaticum, confutauerit? Ecquid etiam fortius represserit ineptum studium allegorias venandi infinitas, quam haec ipsa interpretandi ratio atque norma? Quis ostenderit feliciter, Sanctorum (vt hac vtar,) inuocationem non contineri in loco Genesios XXXXVIII, 16, nisi ille, qui haut nesciet, vim Hebraismi שמ ביהוה non certe significare et inuocabitur in illis nomen meum, sed potius, et fiet in eis mentio mei nominis, sensumque esse, quod voluerit Iacobus, filios Iosephi in Aegypto natos, non minus insigniri a suo et patrum suorum, Abrahami et Isaaci, nomine, quam reliquos nepotes, qui sibi in Chananaca fuerant geniti? Quis alius destruxerit artifex, argumentum, quod *Pontificii* quaerunt, pro stabiliendo Missae sacrificio, in Lucae verbis Act. XIII, 2, λειτουργούντων αὐτῶν καὶ νηστευόντων? Nam illi, vel aduersus suae VVLGATAE fidem, transferunt, *sacrificantibus illis Domino et ieiunantibus*, simul opinantur, quoties verbum λειτουργεῖν ponatur absolute in sacro codice, toties illud pro ministerio sacrificii sumi. Sed magnam ea coniectura imperitiam produunt. Hoc enim verbum, partim apud antiquos Graecos, vnice pro eo occurrit, quod quis operam publico vel pecuniam praestet; partim apud Pa-

tres

Genes.
XLVIII, 16.

Act. XIII,
2.

tes Graecos, pro ministerio et cultu sacro, qui Deo publice exhibetur; partim denique in scripturis nusquam pro sacrificare, semper pro ministrare, docere, aut suffragari ferre. Haec singula accurate euicit egregius, etiam his in literis, theologus, SALOMO DEYLINGIVS: qui praeterea solide demonstrat, Missaticum Romanae ecclesiae sacrificium defendi non posse ex Actorum loco, sed verbum hoc λειτουργῶν, a Luca usurpatum, explicari cum CHRYSOSTOMO et OECUMENIO oportere per λειτουργῶντων, id est, de illis, qui docebant Euangelium, et Domino operabantur. n) Ita etiam bonus grammaticus significationem tuebitur propriam Paullini loci, in I ad Timoth. I. Tim. III, 2, in quo episcopus iubetur μιᾶς γυναῖκος ἀνὴρ, vnus uxoris vir esse. Nonnulli enim Pontificii o existimant, per uxorem in hoc loco intelligi parochiam, et contendunt, interdici episcopo, ne ille duas, sed vnā tantum ecclesiam, regat. Eadem denique ratione grammaticus obuiam veniet irrisoribus veritatis caelestis, qui extorque eupium e Marci cap. VI, 5, ac si defuerit Christo diuina virtus miracula faciendi, quia dicitur ΟΥΚ ΕΔΥΝΑΤΟ ἐκεῖ εἰδμεῖαν δύναμιν ποιῆσαι. Haec enim verba ita transferrunt: NON POTUIT Nazarethae vllum miraculum facere. Sed, praeterea, quod in omnibus prope linguis receptum est, vt duo haec verba, volo et possum, non raro inter se permutentur, ac phrasis ἐκ ἐθέλειν pro ἐ δύνασθαι, et vicissim ἐ δύνασθαι pro ἐκ ἐθέλειν, usurpetur, quemadmodum vir Graece peritissimus, GVLIELMVS BVDAEVVS p), variis exemplis indicauit, vt adeo sensus sit, Christus NOLUIT illic miraculum facere propter eorum cordis duri-

E 2

riti-

oriens, cap. 14, p. 294 f. vbi praeterea multa habet, ad res IULIANI pertinentia. Add. DE BLETTERIE Vie de l'Empereur IULIEN, p. 56. n) S. V. SAL. DEYLING, Ob-

seruat. Sacr. T. I, Obs. 54, p. 255, f.

o) Vide NICOL. ZEGERI Annotat. ad I Tim. III, 2 (in Bibliis Critic. Anglic.)

p) GVIL. BVDAEVVS, Comment.

XXXVI

ritiem: ita, si vel maxime verba ἐκ ἐδύνατο per non potuit exponerentur, interpretatio tamen THEOPHYLACTI admitti posset, Οὐκ ἠδύνατο, inquitentis, ἐκεῖ δυνάμεις ποιῆσαι, ἐχ' ὅτι αὐτὸς ἀσθενὴς ἦν, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνοι ἀπίστοι ἦσαν.

§. XI

QUAMVIS autem sensus, quem verba grammaticae intellecta referunt, non perpetuo exhibet illam mentem, quam Spiritus Sanctus significare voluit; acuti tamen interpretes dudum monuerunt, non temere recedendum esse a propria vocum potestate, cum propterea, quia propria significatio prior natura est, tum etiam, quia figuratus sermo orationem reddit difficilem. Quam igitur utilis ac necessaria sit grammatica interpretatio, vel inde est manifestum, QVOD THEOLOGVS, HAC NEGLECTA, IN OMNIBVS SCRIPTVRAE LOCIS, MYSTERIA, TYPOS, ET ALLEGORIAS DIVINABIT, ETIAM ILLIC, VBI SENSVS PLANVS AC FACILIS ERIT, ET NVLLO INDICIO PROBARI POTERIT, ALIVM, PRAETER GRAMMATICVM SENSVM, A SPIRITV SANCTO INTENDI. Haec non obscure cognoscuntur, si ex historia allegorici sensus, (digno argumento, quod olim a viro docto ex monumentis suis eruatur,) adducemus eorum nomina, quos contentio artis grammaticae in varios errores illexit. Quis nescit, grammaticae neglectum impulisse Iudaeos antiquiores, ESSENOS, THERAPEVTAS, ARISTEAM, DEVTEROTAS, ARISTOBYLVN, et alios, q) vt illi, quaerendis in omni scriptura argutis, iisque a vulgi

Gracc. Ling. p. 186. Cl. HENR. HOEGVEEN, in Notis ad FRANC. VIGERI libr. de Idiomaticis. Gr. Ling. p. 206. ex HERODOTO locum adduxit, e lib. 1. c. 74: "Ἄνευ γὰρ ἀναγκῆς ἰσχυρῆς συμβάσεις ἰσχυραὶ ἐν

ΕΘΕΛΟΤΕΙ συμβάσεων. Nam sine firma necessitudine conventiones stabiles manere non POSSUNT. q) PHILO, de vit. contempl. p. 893 D. Conf. mea Philoniana, lib. 4. cap. 2. §. 3. p. 11 f.

vulgi perspicientia remotis, pro lunone nubes et inania captauerint? Quis PHILONEM nescit, doctum et minime contemnendum scriptorem? Quorsum ille saepissime non abreptus est! Hic postquam multis in locis sensum literae deseruerat, allegoricum autem, moralem, et anagogicum vnice indagauerat; nonne igitur maximam legis partem in ficta, saepe frigida mysteria transformauit? r) Ab exemplo huius PHILONIS r) Patres ecclesiae Christianae, TERTULLIANVS, CYPRIANVS, GREGORIUS, AMBROSIVS, HIERONYMVS, AVGVSTINVS, atque reliqui, contaminati, quam intempestiuas, quae so, interpretationes excluderunt, sensumque scripturae sacrae a litera detorserunt! adeo, vt CELSVS, r) Christianorum ille infensus hostis, obiecerit, non fabulas mythicorum tam peruersa, et tam parum inter se cohaerentia continere, quam allegorica haec ingeniosorum hominum somnia. Magnus autem ORIGENES u) vt se perturpem dedit ob negligentiam grammaticae! Inimmo vero, quia mysticos differendi riuos e Platonica palude hauserat, hoc ipso nomine reprehensus est a PORPHYRIO, x) quod illos Iudaeorum scripturis adhibuit. Iam quid de Pontificiis

E 3

ficiis

r) Exempla nuper dedi in *Philonian.* 2. 1. p. 24. sq.

r) Clarissime testatur PHOTIVS *Cod. CV.* a PHILONE propagatam esse hanc mentis diuinae interpretandae, corrumpendae volebam scribere, rationem.

r) Conf. ORIGENES, *contra Celsum lib. 4.* p. 198, vbi CELSVS ille ita loquitur: Αἱ γὰρ διὰ τὴν περὶ αὐτῶν ἀλλοτριότητα γερρασθῆναι, πολλὰ τῶν μυστικῶν αἰσχυρῶν εἰς ἡμετέρας, καὶ τῶν ἡμετέρας εἰς ἡμετέρας, τὴν μυστικὴν μυστικῶς

ἀποσθῆναι διήκοντα, ἑκατέρωθεν τῶν καὶ παντάσῳ ἐπινοήτων, καὶ ἰσχυρῶν ἀπὸ τῶν.

u) Defensus quidem a PETRO DAN. HVTIO, in *Origenian. lib. 2. qu. 13.* p. 172. Sed vide, quae ipse regeffi nuper in *Philonian.* p. 26.

x) PORPHYRIUS, suppar CELSO aetate, malitia aequalis, in *lib. 3. aduers. Christian.* apud EVSEBIUM, *Hist. Eccles. lib. 6. c. 19.* p. 410. Addit PORPHYRIUS, ORIGENEM hanc explandi

fictis interpretibus, medii maxime aevi, commemorem? Hi eo contendebant ingenii vires, vt junioribus persuaderent, grammaticam reiiciendam esse. Quid igitur aliud in causa est, vt illi ruerent facto impetu ad ineptas sententias, allegoricas, tropologicas, et anagogicas? atque vt crederent, qui talibus excudendis aptiores essent, eos etiam doctiores theologos nominandos y)? Quid? quod alii in eo grege sensus multos literales affinixerunt vni loco! et hoc ipso, non modo grammaticae imperitiam supinam ostenderunt, sed scripturam etiam sacram ambiguum et incertam reddiderunt! Quid autem *Fanatici atque Mystici impuriores*? Hi, vt ne videantur addicti esse *literae*, vt garrunt, *occidenti*, nonne in tantas sunt audacias prolapsi, vt vix aegrotantibus possint tam monstruosissimae phantasiae obuolare, quam horum hominum terriculamenta sunt, quibus sacrum codicem obseperunt z). Denique, quid de IOHANNE COCCICIO, et eius *asseclis*, a) dicam? Illi enim, quod grammaticam, et primam regulam, interpretibus praescriptam, neglexerunt, hanc ipsam ob causam a veritate aberrarunt; et, pio quidem consilio, Christum tamen, vbi non erat, quaesiverunt; et magna mysteria sibi proposuerunt, in quibus fata ecclesiae et res temporum nostrorum euolui existimauerunt; omni autem conatu nihil aliud effecerunt, quam vt ludibrio irrisorum suum studium exponerent, qui ansam inde arripuerunt, multos alios locos, qui aperte de Christo agunt, in suspensionem adducendi: id quod ex
vanis

mandi legem a CHAEREMONE, Stoico, et CORNUTO accepisse, atque ad mysteriorum indagacionem traduxisse.

y) Lege HVGON. DE VICTORE librum de *Allegoriis V. et N. T.* Adde RAMBACH. *Instit. Herm. S. 1. 3. p. 79.*

z) Vid. ABRAH. HEYDANI

de *Origine Error. lib. 2. 4. p. 101* et HENRICI MORI *Opp. Theologica.*

a) Vide ANONYMI *Entretiens sur les differentes methodes d'expliquer l'Ecriture de ceux qu'on appelle COCCICIENS et VOETIENS.* Amstel. 1707. Item, VAL. ALBERTI *Cocceianismum.*

vanis eiusmodi allegoriis euenturum esse, ISIDORVS
PELVSIOTA, b) suo iam tempore praecuidit, et exper-
tus est.

§. XII

SUBLIMITAS ITEM, QVAE VERITATIBVS AD-
HAERET THEOLOGICIS, RECTIVS INTELLIGITVR,
SI EMPHASES VOCVM ET PARTICVLARVM, EA-
RVMQVE ELEGANTIAE ATQVE VARIETATES, IN
SACRO CODICE ACRITER EXPLORANTVR. Nam
euenire solet ex ignorantia huius partis grammaticae, vt
ea, quae ad religionem maxime pertinebant, non sine
dispendio graui, inobseruata praetermittantur. Quum e-
nim et rerum efficacia, et sublimis vocabulorum vis, tam
arcte in sacris literis inter se cohaereant, vt partim signi-
ficatio vocis *πολυσήμια* non raro ex theologia definiatur,
partim etiam in theologia iudicium fiat ex vocabulorum
potestate et constructione; ita eam ob causam perspicu-
tur, sublimitatem rerum theologicarum, sine grammati-
ca vocum expositione, et emphasi illarum, multoties igno-
rari. Sed ea occupatio, permagna inprimis cautione opus
habet. Nam vt innumera sunt in sacro codice, quae ne-
minem, aliqua saltem ex parte syntaxeos gnarum, offen-
dere possunt; ita quotidie videas, eos inprimis interpre-
tes, qui vltra gracilem aliquam ac iuniceam metaphysicam
parum sapiunt, c) multas emphases et sublimem rimari
sensum in illis locis, vbi alius exegetes scripturae sacrae,
eruditus ille et grammaticus, ne per diuinationem qui-
dem talia inuenisset, e contrario ista vocabula, quae re-
ferta erant emphaseos pondere, tamquam plani et con-
triti sensus praetermittere. Atque illud sane procliuè esset,
si modo fieri posset sine inuidia, exemplis famosissimis de-

b) ISIDORVS PELVSIOTA *Epi-
stol. lib. 2, no. 195, p. 217.*

c) Huc pertinet egregia dissert.
Viri Celeb. IOH. AVG. ERNESTI,

*de vanitate philosophantium
in interpretat. Script. S. Lipsi-
ae 1750. Eam accepi, quum
haec dudum scripta essent.*

eorum furiosa insania, verbo *σαλέειν* vtitur. vide Apof-
 stolorum acta, XVII, 13. Quo verbo, ecquid vllum si-
 gnificantius aut conuenientius excogitari? Idem sibi vult, Act. xvii,
13.
 ac *mare funditus commouere, violenta tempestate ventis
 conflata, quae steruus et coenum eiecit.* Dissensio enim et
 rabies populi concitati, cum violentia aquarum componi-
 tur in Veteri Testamento; et in hymnis Dauidicis dicitur,
 folius Dei praepotentis esse, vndarum murmur ac popu-
 lorum tumultum coërcere g). Verbo *ὕβριζεν* indicantur
 atrocissimi insultus omnis generis contumeliae, vt si
 quis stupro nefando alteri castitatem eripit, aut alia iniu-
 stitiae scelera exercet. Ex hac grammatica potestate hor-
 ribile crimen intelligitur, ad Hebr. X, 29, si quis Spiri- Hebr. x,
29.
 tum Gratiae, τὸ Πνεῦμα τῆς Χάριτος ἐνδύσει. Quo in loco,
 et eodem quidem argumento, duo alia verba, magnum
 fonantia, occurrunt: *καταπατεῖν* quod notat *coenum pla-
 tearum pedibus conculcare, quemadmodum a porcis fit;* et
κωνὸν ἄγειν. quorum emphases non ita pridem enuclea-
 ui. Quando sacer baptismus a Petro in priori epist. III, i. Petr. iii,
21.
 21, ἐπερώτημα, id est, *interrogatio, testificatio* vocatur;
 huius nominis emphasi *stipulatio* innuitur, h) cuius for-
 ma in eo erat posita, vt, teste TERTVLLIANO ac CY-
 PRIANO, i) *stipulantis interrogatio* praecederet, pro-
 mittentis *responsio* congrua sequeretur. Nimirum, antistes
 ecclesiae interrogabat, ἀποτάσῃ τῷ Σατανᾷ? respondebat
 qui immergebatur, ἀποτάσσομαι. Idem interrogatus, συν-
 τάσῃ τῷ Χριστῷ? excipiebat, συντάσσομαι. Denique, signifi-
 cantissimum est verbum in historia cruentae passionis, τετέ-
 λησαι, tot mysteriis et emphasibus refertum, quot literis
 constat. vnde etiam a Marco, XV, 37, Φωνὴ μεγάλη nomi- Marc. xv.
37.

F

na-

g) Vnde etiam melius intelligis
 versum elegiacum ad *Hebraeos*
 XII, 25: Ὁ ἢ Φωνὴ τὴν γῆν Ἐ-
 ΣΑΛΕΤΕΕ *torc.*

h) Vid. IOH. OLEARII *lib. de*
filo N. T. p. 208.

i) TERTVLLIANI et CYPRI-
 ANI locos dedit S. R. Lipsien-
 sium Praesul, DEYLINGIVS,
in Obscrv. S. T. I. Obs. 67. P.
 323. sq.

XXXXII

natur. Descendit a voce τέλος, et grandis negotii ἀποτέλεσμα inuoluens, Hebraeis respondet verbis כלה et לם, quae adhibentur de consummatione et de impletionem maximorum operum, vt creationis, templi, promissionum diuinarum. Quando igitur sigillatim conferantur omnes reliquae notiones, de quibus haec verba כלה, לם, τελειν, in sacro codice vsurpantur, k) foecundissima enascetur piarum meditationum seges, quae ad τελείωσιν, a Domino Iesu, τελειωτή, obediendo imperatam, applicari possunt.

§. XIII

SVPERESSENT omnino, quae, vel pluribus exemplis demonstrare, vel rationibus illis, ad praefidia grammatica commendanda excogitatis, adicere possem. Sed, ne modum excedere huius descriptionis videar, saltem, ad occurrendam eorum calumniam, quos praeuideo sinistre hanc disputationem accepturos esse, hoc monebo vniuersum, me non versari in eo errore, vt crederem, nihil, praeter grammaticam, eo inprimis sensu sumtam, quo illius ignorantes eam accipiunt, ab interprete postulandum esse, aut, vt dialectica, et aliarum disciplinarum in hermeneuticis sacris adminicula, multo fastidio contemnerem. Illud enim a rationibus meis longe alienum est. Sed hoc vnice, tamquam certissimum, affirmo, eos ad vnum omnes, qui, neglectis grammaticae praefidiis, non praesertim et ante omnia in *vocibus et verbis* haerent, in iisque explanandis elaborant, sed sensum vnice e *rebus*, id est, (more hodierno,) e philosophiae compendiis, quaerunt; et, qui suis interpretamentis, ex metaphysica sumtis, aut formulis, nudius tertius tam acute, vt aristarum aculei sunt, excogitatis, libros sacros aggrediuntur; eos denique, qui cerebri sui enunciationes, definitiunculas, atque hypothefes, in oracula Dei *inferunt*: eos, inquam, ad vnum

k) Vid. IOH. CASPAR. MER- *in Sancti. Passionem Iesu Christi,*
CKENII *Observation. Criticas* p. 842. f.

num omnes, et maximo conatu nihil agere, et theologi fundi calamitates esse, et recta via ad illam perniciem ducere, qua veritas religionis Christianae deprauatur, et corrumpitur. Per grammaticam maxime, restituta est puritas doctrinae sanctae, et aduersarii illius fracti sunt; summiq; post LUTHERVM, theologi, omnibus perpetuo ingesserunt verissimum epicharium: QVANTO MELIOR ERIS GRAMMATICVS, TANTO MELIOR THEOLOGVS.

IAM vero id, cuius praecipue caussa hanc scriptiorem institui, aggredior, atque clementiam SVMMI ET POTENTISSIMI PRINCIPIS, CAROLI, DVCIS BRVNSVICENSIS ET LVNEBVRGENSIS, *Pii, Felicis, Patris Patriae, Domini mei, et huius Academiae Nutricii*, demissa pietate et obedientia veneror. Cuius iussu haec mihi prouincia gratiose data est, vt *Professione Sanctae Theologiae Ordinaria*, iuxta munus literarum Graecarum ordinarium, quod indulgentia TANTI PRINCIPIS ante annum mihi imposuit, fungar. Et, quum OPTIMVS ille PRINCEPS, ab eo inde tempore, quo me a Lipsiensi publica Professione in suam Academiam euocauit, tam benigne et laute me habuerit, alioque super aliud beneficio cumulauerit; ego quidem, longe maxime impar quoque tantis beneficiis extollendis, efficiam potius re atque opera, vt neque in ingratum, neque in indiligentem ea omnia collocata sint. Deus autem TE, et DOMVM TVAM, seruet, *Noster Amor, et Deliciae Generis Humani!* Hoc enim simplex est, et vnum, et cuncta tamen complexum, nostrum omnium votum: SALVS PRINCIPIS.

NVNC vobis, lectissimi Commilitones, quas per hoc semestre lectiones Theologicas habebo, indicam. Publice, ab hora inde III, *Euangelium S. Iohannis*, Graecis e fontibus, eodem modo explicabo, quo in reliquis Euangelistis versatus sum, inprimis grammaticum sensum, id est, primariam interpretationem, non neglecturus.

XXXXIII

Deinceps, quando ad Apostolicas epistolas peruenimus, eas secundum ordinem temporis, quo scriptae sunt, explanabo, quia id institutum, deprehendi, multum facere ad pleniorum earum intelligentiam. Hora VIII pergam in demonstranda *Theologia Exegetica*, quam breuibus aphorismis in calamus dictare, et omnia vberimis exemplis biblicis illustrare, coepi. Substiti nuper in libro, qui de medijs Hermeneuticae sacrae domesticis exponit.

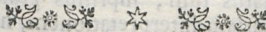
II Hora XI commentabor in praestantissimi quondam theologi, b. CASPARIS NEVMANI, librum aureum, *trutina religionum, quae hodie sunt*, inscriptum. Ex eo libro, introductionem in omnes religiones, et earum discrimina, adeoque totam theologiam comparatiuam, proponam: religionis cuiusuis originem, fata, fundamenta, dogmata, et momenta omnium controuersiarum, auctores item large additurus, qui diuersas quaestiones illustrarunt. Denique illis non deero, qui *introductionem in libros biblicos Noui Testamenti* desiderauerint. Eam denuo ex propriis schedis cogor praelegere, quia etiam nouissimum Gottingensem librum, pereruditum quidem, sed modo tam multa paradoxa continentem, pro fundamento ponere non possum. Philologicas et Graecas praelectiones, in valuis publicis indicabo. DEVM vero O. M. religiose veneror, vt friuolum genus scripturae sacrae interpretandae, et petulantium ingeniorum libidinem coërceat, rectum autem studium exegeticos sacrae, sine quo veritas nec intelligi fatis, nec contra aduersarios defendi potest, muniat, et largos ex eo fructus in puriorem Iesu Christi ecclesiam prouenire patiatur!

P. P. Helmstadii, in Academia Iulia Carolina,

A. I. S. MDCCL

Pag. V lin. 20 pro aliquot lege aliquod

Pag. VIII lin. 24 pro quae lege quam

00 A 6427

ULB Halle
002 927 292

3

0018

R

42
40

PROLVSIQ ADITIALIS
DE
PRETE SCRIPTVRAE
SACRAE
GRAMMATICO

SIMVL
ATIO LECTIQNVM
THEOLOGICARVM
SVB AVSPICIVM
SSIONIS S. THEOLOGIAE
ORDINARIAE

CADEMIA IVLIA CAROLINA
HABENDARVM
REDDITVR

A
BENEDICTO CARPZOV
EOL. D. ET EIVSDEM PROF. PVBL
ORDINARIO

HELMSTADII
XCVDEBAT P. D. SCHNORR

